

Stueveggen forteller

Inge Eidsvåg

Lektor, Nansenskolen

Jeg vokste opp på et lite småbruk i ei veiløs grend på Hitra på 1950-tallet. Vi fikk innlagt vann og elektrisk lys i 1954. Bilvei kom fem år senere.

Nå sitter jeg og tenker på hva blikket mitt møtte på veggene i stua heime når jeg så meg omkring? Et bilde av Jesus som stillet stormen (pappa var fisker); et kroningsbilde av kong Haakon og dronning Maud; et vevd teppe med elg i solnedgang – mine foreldres stolthet, kjøpt av en omreisende kramkar for tolv kroner. (Jeg blir rasende hver gang en veltalende feinschmecker sier noe nedlatende om dette motivet.) I tillegg et par brudebilder av onkler og tanter; et brodert Bibel-ord i glass og ramme: *Jeg og mit Hus – vi ville tjene Herren*. Dessuten et speil i tung teakramme.

Jeg tror fellesskapet i dag er undervurdert som kilde til mental helse

Årene har gått. Nå har vi et barnebarn på syv år. Hva ser hun, når hun lar blikket vandre over veggene i sitt hjem? Først og fremst kunst: plakater, reproduksjoner og noen originale verk. De fleste i et formspråk som ville ha vært uforståelig for mine foreldre. Litografien «Blå skog» av Jakob Weidemann ville ha falt fullstendig gjennom i forhold til elg i solnedgang. «Hva skal det forestille?» ville de ha spurt. Og dommen ville ha vært nådeløs: «Krot!» Så ville det kanskje ha blitt brukt til å pakke inn ferdigstrikkete lusekofter, som skulle sendes til fabrikkene i Bergen.

Men Tonje ser også noe annet, hun ser bilder av *seg selv*. Mange bilder, minst ett for hvert år: som nyfødt, i mors armkrok, i hvit dåpskjole, i barnehagen, med bursdagskrone, den første skoledagen, osv. Som troféer henger de og vitner om et barn som er blitt sett. Og som ser seg selv. (Til sammenligning var det i mitt barndomshjem ikke ett eneste bilde på veggen av noen av oss åtte ungene.)

På badet kan Tonje se seg selv i store speil. I min barndom var det forbud mot å bli stående for lenge foran speilet. Det kunne kile forfengeligheten. Forfengelighet kunne bli til hovmod, hovmod til sløskaktighet, sløskaktighet til armod.

Vi måtte heller ikke snakke for mye om oss selv, men lære å holde tungen i tømme. Blikket var vendt utover – mot Jesus, kongen og elg i solnedgang. Men først og fremst mot arbeid: stell av krøtter i fjøset, bæring av vann, ugressluking, steinplukking, egning av line i naustet, osv. Det var *det andre* vi så henimot og snakket om. Eller *de andre*. Sladderer satt løst, og Janteloven holdt oppkomlingene nede.

«Kjenn deg selv» ble nok stilltiende godtatt som en indre, sjelelig prosess, så lenge en ikke snakket om det. Bluferdighet var en dyd. Unntaket, som bekreftet regelen, var vitnesbyrdet på bedehuset. Men også da ble det som oftest snakket generelt – om «fallet», «synden» og «nåden».

Det var «glem deg selv» som gjaldt i vårt miljø. Veklager over et gnagsår eller en støl rygg ble sporenstreaks definert som syting og ble behandlet deretter. «Dårlige nerver» var synonymt med latskap. Et slagord som «elsk deg selv» ville ha vært den reneste blasfemi.

Jeg romantiserer ikke denne livsformen. Jeg ønsker den *ikke* tilbake. Den var på mange måter både undertrykkende og nådeløs. Skam og mindreverdigfølelse fulgte i dens kjølvann. Det kjentes frigjørende og livgivende, da vi på 1960-tallet på gymnaset i Trondheim kunne begynne å snakke om oss selv og våre egne *følelser*.

Nå undres jeg på om ikke pendelen er i ferd med å slå for langt ut? Om ikke selvspeilingen er blitt for dominerende, blikket for innadvendt. Om vi ikke er blitt vel mye «innkrøkte i oss selv», for å bruke

et uttrykk fra salige Martin Luther. Vi lytter intenst til kroppens signaler, vi går i samtaleterapi, vi smører oss inn med urter og kremer og unner oss stadig mer av eksotisk mat og dyr vin. Og reklamen forkynner: Vær solidarisk – med deg selv!

På samme måten som vi på 1950-tallet unnsa vårt «jeg», risikerer vi i dag å overbelaste det. Det er så mye våre begrensede liv skal romme: kjærlighet og karriere, ekstase og meditasjon, ovale weekender og runde år. Sorgen og de eksistensielle smertene vil vi ikke kjenne på. For det fins råd for slikt. Vi leser daglig om det i aviser og blad. Til og med Verdens Helseorganisasjon har fortalt oss at god helse er «en tilstand av fullstendig kroppslig, psykisk og sosialt velvære».

Når vi stirrer på noe tett inntil, skjer det ofte at formene oppløser seg, og bildet forkludres. Det blir utydelig. Kan vi komme nærmere i beskuelsen av oss selv nå, uten at «auga vassflyg»? Kanskje bør vi igjen begynne å se vekk fra oss selv, mot oppgaver som venter – og mot de andre. Mot *fellesskapet*.

Vår kultur er formet i spenningsfeltet mellom Grekenland og Palestina, mellom «kjenn deg selv» og «elsk din neste». Dovregubben forklarte Peer Gynt hva som var forskjellen på menneske og troll:

Derude, under det skinnende Hvælv,
mellem Mænd det heder: «Mand, vær dig selv!»

Herinde hos os mellem Troldenes Flok
det heder: «Trold, vær dig selv – nok!»

Bak Ibsens ord klinger ekkoet av en som en gang sa at man måtte miste seg selv – for å finne seg selv.

Jeg tror fellesskapet i dag er undervurdert som kilde til mental helse. Kafeteriaen, sanitetsforeningen og turgruppen har antakelig større betydning enn mange terapeuter. For ikke å nevne et godt naboskap og gode venner. Kanskje kan resept for sjelelig lidelse for noen være medlemskap i Amnesty International, Naturvernforbundet eller Frivillighetssentralen? Eller kanskje offentlig organiserte bytteringer og nabohjelp?

Men hvordan kan blikket vendes? Nøden har ofte tvunget menneskene inn i fellesskapet. Vi vil ikke ha verken nøden eller tvangen. Vi må satse på frivillighet, fornuft og politiske beslutninger. Men framfor alt: sosial oppfinnsomhet.

Så blir spørsmålet om *hvor* vi finner balansen mellom frihet og fellesskap.